

EUGENIA POPUȘOI, *Trestiana. Monografie arheologică*. Editura Sfera, Bârlad, 2005, 193 p. + 177 fig.

Muzeul *Vasile Pârvan* din Bârlad s-a remarcat în ultimii ani prin lucrări monografice de mari proporții, elaborate de regretatul muzeograf Vasile Palade, fost director al acestui muzeu, precum și de muzeografa Eugenia Popușoi, care a lucrat mulți ani la această instituție. În recenzia de față ne vom referi numai la lucrarea acesteia din urmă, apărută în 2005 la aceeași editură și intitulată *Trestiana. Monografie arheologică*.

Voi începe cu unele considerații de ordin general și interdisciplinar, după care mă voi referi, pe rând, la capitolele acestei monografii. Astfel, în ceea ce privește considerațiile de ordin general, autoarea în fiecare capitol s-a referit la detaliile semnificative de ordin stratigrafic, arheologic, cronologic și cultural, folosind cu discernământ datele respective, care i-au permis o încadrare justă culturală și cronologică a stațiunii Trestiana. De asemenea, datorită caracterului interdisciplinar al cercetărilor de la Trestiana, s-au evidențiat particularitățile de ordin geografic, geologic, paleozoologic, paleoantro-pologic și arheologic ale descoperirilor din această importantă stațiune neolitică din sudul Moldovei.

Lucrarea începe cu un cuvânt de introducere din partea autoarei, din care rezultă că în situl arheologic de la Trestiana a întreprins cercetări arheologice mai bine de 30 de ani, datorită sprijinului regretatului Vasile Palade.

De asemenea, pentru realizarea acestei lucrări, după planul unei teze de doctorat, având pe subsemnatul coordonator, autoarea îi exprimă recunoștință, precum și mulțumiri cercetătoarelor dr. Marilena Florescu și dr. Magda Cornelia Lazarovici, prin intermediul căreia a obținut datele C_{14} pentru situl de la Trestiana. Totodată, exprimă mulțumiri lectorului dr. Corneliu Beldiman de la Universitatea *D. Cantemir*, conferențiarilor dr. Corneliu Horaicu și dr. Victor Șablonschi de la Facultatea de Geografie–Geologie din Iași și muzeografului Laurențiu Ursachi, ca și fostei directoare a Muzeului *V. Pârvan* din Bârlad, Nicoleta Arnăutu. De asemenea, pentru publicarea lucrării, mulțumește conducerii Consiliului Județean Vaslui, precum și colegilor de la Muzeul „Vasile Pârvan” din Bârlad, care i-au creat o atmosferă de liniște și confort, favorabilă redactării lucrărilor.

În capitolul I, *Istoricul cercetărilor*, este o descriere detaliată a secțiunilor din cele trei zone de săpături, respectiv A (1964–1974), B (1975–1984) și C (1985–1993, 1996, 2001), menționându-se numai acele secțiuni prin care s-au descoperit complexe de locuire, morminte și alte vestigii arheologice.

În capitolul II, *Cadrul natural*, se prezintă cadrul natural (A) și stratigrafic (B), precizându-se că așezarea neolitică Starčevo-Criș de la Trestiana se află la 3 km sud

de orașul Bârlad și la 0,5 km de actualul sat Trestiana (fost Stroe Beloescu), într-o zonă cu surse de apă apropiate, respectiv la interferența a două subdiviziuni ale Podișului Bârladului, Colinele Tutovei la vest și Dealurile Fălciului la est.

În capitolul III, *Arhitectura așezării*, sunt incluse alte trei subcapitole, respectiv primul *Organizarea internă (A)*, al doilea *Locuințe și alte construcții (B)* și al treilea *Morminte (C)*.

La organizarea internă se precizează că stațiunea se înscrie printre siturile de mare întindere, în care cercetările s-au efectuat pe o suprafață de peste 4 000 m², în care axul longitudinal, est-vest, avea lungimea de peste 250 m. Cele 27 locuințe descoperite erau răspândite în trei zone: A (16 locuințe), B (4 locuințe) și C (7 locuințe). În ceea ce privește amplasarea lor, în nivelul I erau dispartate, la distanțe între 10 m, 35 m și 14-30 m, iar în nivelul II unele erau în linie dreaptă la distanțe între 10 și 14 m între ele. Pentru fiecare nivel (I inferior și II superior) se prezintă poziția, particularitățile și inventarul locuințelor, cu trimiteri la ilustrații și la literatură. La fel se dau detalii pe nivele și pentru vetre și cuptoare, considerate pentru coptul pâinii.

În ceea ce privește locuințele, prezentate tot pe cele două nivele, s-au deosebit semibordeiele și locuințele de suprafață cu o groapă de provizii sau cu două asemenea gropi. În toate locuințele din ambele nivele s-a remarcat masa compactă a fragmentelor ceramice, unele așezate peste altele, dar și pe cant, ceea ce s-a interpretat ca spargerea acestora s-a făcut pe când se aflau în locuințe, în momentul părăsirii acestora, uneori fortuită, explică rămânerea în locuințe a pieselor sacre și a uneltelor.

În subcapitolul *Morminte*, în total 42, din care 37 în zona A și 5 în zona B. Dintre acestea, 11 au aparținut culturii Starčevo-Criș, 5 culturii Noua de la sfârșitul epocii bronzului, 3 Hallstattului și 1 epocii migrațiilor. La acestea se adaugă 21 morminte fără inventar, care nu au putut fi datate. Analogii pentru descoperirile de morminte de la Trestiana se găsesc în tot arealul marelui complex Starčevo-Criș. După O. Necrasov și colaboratori, originea mediteraneoizilor din populația neolitică Starčevo-Criș este în bună măsură autohtonă, neexcluzându-se și aportul migrației unei populații egeo-anatoliene.

Mormintele culturii Noua, amplasate pe o suprafață ocupată anterior de comunitățile Starčevo Criș, se află la 500 m spre vest de așezarea neolitică, pe un grind distrus acum de lucrările de îndiguire ale râului Bârlad. La rândul lor, cele două morminte din epoca migrațiilor aveau craniile deformate artificial, obicei întâlnit la sarmați, goți, huni și avari. La acestea se adaugă cele 19 morminte de înhumatie nedatate, în poziție chircită și într-o stare bună de conservare, dar lipsite total de inventar.

În capitolul al IV-lea, *Unelte*, sunt tratate, pe niveluri, *uneltele din piatră cioplită*, din silix, obsidian, gresie și mai puțin din jasp și cuarț, reliefându-se structura lor tipologică și predominarea lamelor, precum și din piatră șlefuită, respectiv tesle, dălți, topoare, zdrobitoare, frecătoare, lustruitoare și alte obiecte din piatră.

După acestea au urmat uneltele din os, bine reprezentate la Trestiana prin ace, vârfuri, spatule, dălțițe, gratoare,

săpăligi și alte piese. La acestea se adaugă un ac de cupru din mediul Starčevo-Criș și mai multe piese din lut, respectiv greutatea discoidale pentru războiul de țesut și activități de pescuit, fusaiole și măciuci. La uneltele din piatră cioplită, din piatră șlefuită, precum și din os sunt sugestive tablele pe nivele, complexe, materialul brut și total.

În capitolul al V-lea, *Ceramica*, sunt tratate speciile grosieră, semifină, fină și pictată, prezentate tot pe cele două nivele. În nivelul I specia grosieră, din argilă în amestec cu pleavă, uneori tocată fin și foarte rar cu cioburi pisate, din oale și străchini, boluri, cupe și cu decore pictate. În nivelul II continuă speciile grosieră, semifină și fină, ilustrată prin străchini, castroane, boluri și puțină ceramică pictată.

În capitolul al VI-lea, *Plastica* este ilustrată prin statuete – figurine antropomorfe și zoomorfe, precum și prin alte piese cultice, îndeosebi altărașe de cult cu patru tipuri. Tot aici sunt prezentate obiectele de port – podoabe, brățări, mărgel, pandantive și inele ș.a.

La capitolul al VII-lea sunt tratate *Ocupațiile*, respectiv cultivarea plantelor cu săpăligi din corn de cerb și cu unele tesle; creșterea animalelor domestice, cu un tabel privitor la repartitia materialului paleofaunistic (după O. Necrasov și M. Știrbu) și cu un altul relativ la frecvența speciilor de mamifere (după S. Haimovici); vânătoarea cu procent scăzut, în comparație cu procentul ridicat de bovine; culesul de scoici și meșteșugurile casnice: culesul, torsul și țesutul.

Capitolul al VII-lea *Credințe și practici magico-rituale* se referă la *manifestări magico-culturale*, respectiv la unele „sanctuale” sau „spații sacre”, precum și la unele rituri și ritualuri de înmormântare, reflectate în cele 11 morminte ale civilizației Starčevo-Criș de la Trestiana.

În fine, în ultimul capitol, al IX-lea, intitulat *Cronologie și periodizare*, autoarea a adoptat la început sistemul cronologic al lui V. Milojević, raportând cele două niveluri de la Trestiana la fazele III și IV ale marelui complex Starčevo-Criș. Ulterior, odată cu creșterea volumului descoperirilor, pentru o mai mare precizie a apelat la periodizările lui Gh. Lazarovici din 1975, 1977 și 1984. După opinia sa, orizontul cu ceramică policromă de la Trestiana se leagă de cel mai puternic impuls sudic – Chalcoliticul Balcano – Anatolian (CBA), când triburile neoliticului timpuriu s-au răspândit dinspre sud de Dunăre pe spații foarte largi. După autoare este posibil ca primul val în Moldova de sud și centrală să fi fost dinspre sud-estul Transilvaniei, pe valea Troțușului, legăturile cele mai evidente putând fi făcute cu așezarea de la Leț și mai departe dinspre Oltenia, cu așezarea de la Cârcea și cu altele din sudul Dunării de la Gradeșnița și Cavdar, precum și dinspre Banat (Giulvăz). Alte grupe neolitice au pătruns în jumătatea de nord a Moldovei prin pasurile Rodnei și Bârgaielor, pe culoarul Dornei, dinspre Transilvania centrală și de nord-est.

În același timp s-a emis și ipoteza dezvoltării a două aspecte variate, care au evoluat concomitent, păstrând caracterul unitar al manifestărilor culturale (N. Ursulescu, *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, în *Suceava*, 1984, p. 36). Astfel, nivelul I Trestiana, care se paralelizează cu faza III, după V. Milojević, și cu

subfazele III A și III B după periodizarea lui Gh. Lazarovici, etapa I Trestiana corespunzând subfazei III A Starčevo–Criș după Gh. Lazarovici., iar etapa II Trestiana corespunde, după același autor, subfazei III B Starčevo–Criș. În nivelul II Trestiana se includ etapa III Trestiana (III B – IV A Starčevo–Criș, după Gh. Lazarovici) și etapa IV Trestiana (IV A – IV B, după Gh. Lazarovici).

Pentru cronologia absolută a așezării de la Trestiana sunt două date C_{14} , prima de la laboratorul din Groningen, de pe vatră și din jurul acesteia din locuința C/L.2, de la adâncimea de 0,45 m și a doua din laboratorul de la Louvain din groapa adiacentă vetrei, la adâncimea de 0,65 m, ambele situate stratigrafic în nivelul I din așezarea din subfaza III A. Analiza probelor de la Trestiana s-a făcut, datorită dr. Cornelia Magda Lazarovici, la laboratoarele de la Groningen și Louvain.

La rândul lor, cele două valori de cronologie absolută de la Trestiana sunt următoarele:

Nr. crt.	Locuința	Laborator nr.	Vârsta BP	Vârsta BC	Calib 10	Calib 20
1	C/L.2	Gr N-17003	6665±45	4715	5630-5494	5640-5480
2	C/L.7	Lv.-2155	6390±100	4440	5474-5240	5500-5148

Trestiana date C_{14} (după Cornelia Magda Mantu: 1995; 1998, p. 106).

În concluzie, după autoare așezarea de la Trestiana atestă cele mai bune raportări cu SE Transilvaniei, având aceeași evoluție ca și așezarea de la Leț, primind în continuare influențe Vinča, care se opresc la nivelul etapei a IV-a a culturii Starčevo–Criș, când datorită acestor influențe a avut loc, după autoare, o perioadă de regres, datorită altor influențe, lipsind elemente definitorii pentru cultura ceramicii liniare sau bugo-nistrene.

Lucrarea este însoțită de două tabele sintetice privitoare la tehnicile de ornamentare ale ceramicii și de un al treilea tabel relativ la repartitia ceramicii pictate, pe etape și locuințe. La acestea se adaugă și un amplu rezumat în limba engleză, bibliografie selectivă, lista prescurtărilor, o postfață, în care se anunță că această monografie va fi urmată de cataloage pe categorii de materiale, cu reconstituiri de forme și decoruri, precum și cu analize a studiilor interdisciplinare complete, sumarul în limbile română și engleză, V planșe și 177 figuri, din care 16 color. În final, în afară de calitățile lucrării, pe care le-am apreciat cum se cuvine, impresionează însă neplăcut numărul mare de trimiteri din text care lipsesc în bibliografia selectivă, în mod nejustificat, întrucât trimiterile din text rămân neprecizate. Această completare a bibliografiei trebuia făcută în cadrul tehnoredactării acestei lucrări.

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA